

Editör Sorumluluđu

Yeřim GÖKÇE-KUTSAL

*Dünyamızı sorularımızın cesareti ve
yanıtlarımızın derinliği ile önemli” kılarız.*

Dr.Carl SAGAN

Uygarlığın ve çağdaşlığın gereği; bilimsel düşünceyi ve bunun değerini anlamaya çalışmaktır.İnsanlığın ortak hazinesi sayılan bilim herkese açıktır ve her yeni buluş ve her bilimsel kuram da geliştirilmeye açık olmalıdır. Bilimsel yöntemin özünde sorgulama ve sınamaya yatar, ancak bu sorgulama ve sınamaya da bilime ve etik kurallara dayalı olarak yapılmalıdır.Bu bağlamda evrensel bilimin paylaşılmasını sağlayan bilimsel dergilerin editörlerinin temel görevi; “ **Bilimsel makale yazarının kendisini en etkin bir biçimde ifade etmesine yardımcı olmak ve bilimi anlaşılabilir bir şekilde yayınlamaktır**”.

Genel anlamda makale yazım süreci üç basamakta gerçekleşir; hazırlık, yazım ve değerlendirme.İlk basamakta metnin bir bütün olarak algılanması ve tüm içeriğın belirlenmesi önemlidir.İkinci aşamada; kompozisyonu ile ilgilenilmelidir. Son aşamadaki değerlendirmede ise öncelikle verilerin kontrolü,bilimsel geçerliliği, gramer, üslup ve imla yönünden inceleme gerekir.

Yayımlanan materyalin doğru ve geçerli olduğu konusunda güvence sağlaması gereken editör, bu anlamda okuyucuya karşı ciddi bir sorumluluk taşımakta ve yine bu amaca yönelik olarak tarafsız danışman seçimine özen göstermek durumundadır.Yayına kabul edilen makalenin sadece ve sadece bilimsel değeri nedeniyle yayınlanacağı güvencesini vermek editörün sorumluluğudur.Ayrıca yayına kabul edilme aşamasında sınırdaki kalan makaleler ile ilgili belirleyici son karar da editörünkidir.

.Bilimsel makalelerin yayınlanma sürecinde öncelikle editör ve danışmanların süzgecinden geçmeleri temel kuraldır.Gerek dergi editörlüğu, gerekse danışmanlık özveri ve emek

Dr.Yeřim GÖKÇE-KUTSAL

Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğretim Üyesi, “Türk Geriatri Dergisi” Editörü - ANKARA

gerektiren uğraşlardır. Akademik çalışmalar ve rutin hekimlik uygulamaları yanında bir hekimin böylesi bir çalışmayı da üstlenmesinin altında yatan neden; bilimsellik tutkusu, editörlük veya danışmanlık yapılan derginin kalitesinin beğenilmesi ve daha üst düzeye taşınabilmesi isteği, derginin ilgi alanına giren konular ile ilgili olarak güncel bilgiye ulaşabilme arzusu olabilir. Gerekçe her ne olursa olsun tıp ortamına yadsınamaz bir katkı sunulacağı kesindir.

Başarılı bir editör ve danışman olabilmek için öncelikle iyi bir okuyucu olunmalıdır. İyi bir okuyucu olabilmenin ise iki yolu vardır: birinci yol diğer iyi okuyucuları dinlemektir. İki kişi nasıl aynı şekilde yazamazsa, aynı şekilde okuyamaz da; bir okuyucu dikkatini dile yoğunlaştırırken, bir diğeri makalenin kurgusuna odaklanır. Dolayısı ile iyi okuyuculardan fikir almak kişiyi geliştirir, zenginleştirir.

İkinci yol ise pratik yapmaktır. Diğer kişilerin dökümanlarını incelemek, eleştirmek önemlidir, fakat sadece bazı noktaların net olmadığını ifade etmek yetmez. Okuyucunun kafasını karıştıran konuları açıklamak gerekir. Ayrıca bir metnin sadece zayıf yönlerini değil, başarılı kısımlarını da vurgulamak gerekir ki, bu da en az diğeri kadar zordur. Yazın dilinde ve makale yazmada olgunlaşmanın temel taşı okuyucu olarak olgunlaşmaktır.

Bilimsel Editör

Editörlük görevi aktif çalışan bilim insanı olmayı gerektirmektedir, çünkü yayınlanacak olan çalışmaların halen var olan bilgilere katkısı, öne sürdüğü hipotezler, tutarlılığı, test edilebilirliği ve tekrarlanabilirliği gibi belli özelliklere sahip olup olmadığını kontrol edecek olan kişi editördür.

Editörün temel görevlerinden bir diğeri etik kavramının korunmasıdır. Bilimsel yayın dünyası hareketli ve bir anlamda karşılaştırmalı, yarışmalı bir ortamdır. Editörler haklı olarak önemli olduğunu düşündükleri ilginç yazıları yayınlamaya daha fazla okuyucuya hitap etmek isterler. Ancak bu platformda “bilimsel yayın etiği” kurallarının dışına çıkılmaması gerekir, çünkü etik kuralların herhangi bir nedenle ihlali durumunda sorumlu kişilerden biri de editördür.

Kısaca editörler derginin bilimsel standardından sorumludur ve derginin kalitesini belirleyen en önemli kişilerdir.

İyi bir editörde bulunması gereken özellikler şunlardır:

1. Önceden yayınlanmış bilimsel araştırmaları olmalıdır. Yazarlar ve danışmanlar daha önceden tanıdıkları ve konu ile ilgili araştırmaları, konferansları ve hatta ödülleri olan kişilerle daha rahat çalışırlar.

2. Aktif bir araştırmacı olmalıdır. Araştırma yapan, okuyan, kongrelere katılmaya devam eden kişiler konuya ve güncel bilgilere daha hakim olurlar.
3. İyi organize olmuş bir kişi olmalıdır. Zamanını etkin bir şekilde kullanabilen, diğer projelerine öncelik vererek derginin işlerini aksatmayan kişiler editör olabilirler.
4. Diplomatik özelliklere sahip, iyi kararlara varabilen bir kişi olmalıdır. Karar verecek olan kişiler editörlerdir ve bu kararları ne olursa olsun uygun bir dil ile tebliğ etmek durumundadırlar. Çoğu kez iyi verilmiş kararlar sağ duyu yardımı ile verilen kararlardır ve zeka ya da bilimsel becerilerle birebir örtüşmeleri gerekmez. Editör gözü ile bilimsel makale değerlendirme aşamasında karar verilmesi gereken ana başlıklar şöyle sıralanabilir :
 - a- Makalenin derginin yayın politikasına ve hedef kitlesine uygun olup olmadığının belirlenmesi,
 - b- Danışmanların seçilmesi (Söz konusu makale açısından en iyiler seçilmiş midir, yoksa daha ayrıntılı bir araştırma süreci daha iyi danışmanlara ulaşılmasını sağlayabilir mi?)
 - c- Değerli danışma kurulu üyelerinin zamanının onlara özensiz hazırlanmış metinler gönderilerek harcanmaması,
 - d- Danışman raporlarının toplanması (Bu raporlar mantıklı mıdır? Danışmanın konu işle ilgili bilgi birikimini yansıtmakta mıdır? Bir başka danışmanın görüşüne gereksinim var mıdır? Editör yazarları nasıl yönlendirmelidir?)
 - e- Makalelerin revizyonlarının kabulü (Yeterli bir revizyon yapılmış mıdır? İlk danışmandan veya yeni bir danışmandan tekrar değerlendirme istenmesi gerekmekte midir ?)
 - f- Makalenin kabul veya reddi konusunda son kararın verilmesi.
5. Toleranslı bir kişi olmalıdır. Editörün en önemli özelliklerinden birisi de yazar, danışman ve kendisi arasındaki olası anlaşmazlığı ve fikir ayrılıklarını önlemek veya yumuşatmaktır.
6. Kariyerinde belli bir noktaya ulaşmış olmalıdır.Editör olarak akademik kariyerinde istediği noktaya ulaşmış bir araştırmacının seçilmesi daha uygundur, çünkü meslek hayatının veya kariyerinin başındaki kişiler açısından dergi işleri “ araştırmalarını engelleyen bir yük” gibi algılanabileceğinden editörlük görevine gerekli özeni gösteremeyebilirler.

Eiditörler pek çok genç araştırmacıyı çalışmalarını yayına hazırlama konusunda yönlendirir ve yüreklendirirler. Toleranslı ve sempatik kişilik özelliklerine sahip olanlar çalışmaların tekrar gözden geçirilmesinde ve gerekiyorsa daha verimli bir alana yönlendirilmesinde etkili olabilirler.Çoğu editörün en önemli kazanımı dergisinin standardının yükseldiğini, kalitesinin ve okur kitlesinin arttığını görmektir. Dergi bilimsel literatüre katkıda bulunuyorsa editörün çabaları amacına ulaşmıştır.

Bütün bu süreçte editörün bağımsızlığı ve herhangi bir unsur tarafından baskı altına alınmaması son derece önemlidir.Profesyonel kuruluşlar tarafından yayınlanan dergilerin editörlerinin de aynı bilimsel dernekler tarafından yayınlanan dergilerin editörleri gibi bağımsız olmaları açısından gerekirse yazılı sözleşmeler yapılarak bağımsızlık garantileri sağlanmalıdır.Bu aşamada “Bilimsel Editör” ve “Yönetici Editör” tanımlamalarına da açıklık getirmek gerekir.

Yönetici Editör

Yönetici editör genelde ücretli ve tam zamanlı olarak çalışan bir profesyoneldir.Hemen tüm büyük yayınevlerinin yönetici editörleri vardır.Oysa bilimsel editör, çalışmalarını gönüllülük bazında yürüten bir bilim insanıdır. Bir makalenin kabulü veya reddi ile ilgili son kararı bilimsel editör verir.Yönetici editör ise; makale değerlendirme işleminin idari ayrıntıları ile ve bürokratik yazışmalar ile ilgilendir.Kabul edilmiş metnin yayınlanma aşamasındaki düzeltmeleri ve yayınlanma sırasındaki sorunların çözümünü üstlenir.

Danışmanlık Sistemi

Editörler okuyucu sayısını artırmak amacı ile zenginleştirmek istedikleri dergilerine yeni konular ile ilgili çarpıcı nitelikteki makaleleri çekmek isteyebilirler. Bu konuda birkaç alternatif mevcuttur:

- a- Yazıyı yorum yapmadan yayınlamak,
- b- Danışman tarafından yorumlandıktan sonra yayınlamak,
- c- Simultane olarak eleştirisi ile aynı yerde yayınlamak,
- d- Danışmanın eleştirilerine yazarların da yanıt veya yorumlarını ekleyerek yayınlamak.

Çoğu dergi ikinci alternatifi uygulamaktadır.

Bir makale kaç danışmana gönderilmelidir? Birine gönderilip daha sonra diğerine mi iletilmeli, yoksa aynı anda ikisine de mi gönderilmeli? Fikir ayrılığı olunca ne yapılmalı? Üçüncü bir danışmana mı danışılmalı yoksa ilk iki danışman raporunu iptal edip yeni bir

danışman mı belirlemeli? Her derginin prosedürü farklı olabilir. Genellikle tek danışman kullanılır, fakat bazı istisnalar olabilir; danışman editöre kendisinin konu ile ilgili birikimine güvenmediği için ya da yeteri kadar kritik etmediğini düşündüğü için başka bir danışmana başvurulmasını önerebilir.

Bazı araştırmalar iki danışmanın bir çalışmanın kabul edilebilirliğine dair görüşlerinin %75 oranında uyumlu olduğunu ifade ederken, diğerleri ise danışmanlar arası uyum düzeyinin şans yolu ile beklenen uyumluluktan istatistiksel olarak farklı olmadığını belirtmektedirler. Ayrıca bir çalışmanın yayın önceliği konusunda da danışmanlar arasında uyum olmadığı ifade edilmektedir ki, bu da farklı bakış açısına sahip danışmanların seçilmesine özen gösterildiğinin kanıtı sayılabilir.

Editör danışmanın eleştirilerini olduğu gibi makalenin yazarına iletmeli midir? Kaba ve acımasız eleştiriler yaparak makalenin “zaman kaybı” veya “işe yaramaz bir çalışma” yada “boşa emek” şeklinde nitelendirilmesi yazara nasıl bir etki yapar? Doğal olarak her yazar emek verdiği bir makale konusunda oldukça hassas davranacaktır. Oysa editör makalenin reddini somut gerekçe göstermeden kibarca yapabilir. Eğer spesifik başka bir dergide yayınlanması daha uygun olacaksa, bu da belirtilerek yazar yönlendirilebilir ve bir başka editör de makaleyi kabul edebilir. Bunun karşıtı görüşü savunanlar da danışmanlarca ifade edilen tüm gerçeklerin yazarlara olduğu gibi iletilmesinden yanadırlar .

Makale Değerlendirme Süreci

Pek çok dergiden danışmana bir değerlendirme formu gönderilir. Makale bilimsel açıdan kabul edilebilir düzeyde midir? Değerli midir? Çalışma iyi sunulabilmiş midir? Sıklıkla ilk sayfada danışmanın makale ile ilgili izlenimini özetleyen bu soruların yanıtı yer alır. İkinci sayfada danışman makale ile ilgili eleştiri ve önerilerini açıklar ki, yazarlar açısından en yararlı kısım da budur. İkinci sayfanın editör tarafından çok ciddi değerlendirilmesi gerekir. Danışman gereksiz suçlamalarda bulunmuş olabilir veya yetkilerini aşarak “bu makale yayına kabul edilebilirdi eğer...” gibi cümleler sarf etmiş olabilir ki, bunlar editörü çok zor duruma sokar. İkinci sayfadaki eleştirel bölüm yazara gönderilirken kişinin örselenmemesine, motivasyonunun kaybolmamasına ve tabii danışman adının olmamasına dikkat edilmelidir.

Danışmanların yaklaşımı bir anlamda insan yapısının bir yansıması da olabilmekte ve bazen editörler bu raporlarda obsesifliğin, aşırı titizliğin, ihmalciliğin veya kural tanımazlığın örneklerini bulmaktadırlar. Kimi standart değerlendirme formlarını kullanmayı reddeder, kimi yazarlara gönderilecek bölüme editör yerine bazı öneriler yazar. Kimi sadece makalenin

kabul veya reddedilmesi gerektiğini ifade edip başka hiçbir yorum, öneri getirmeyecektir, yada belli yazarların yazdığı makaleler için güvenilir veya inandırıcı olmadığı şeklinde yorumlar yapıp, somut kanıt göstermeyecektir. Bu yapıdaki kişiler danışmanlığın gerektirdiği özelliklere sahip değildirler. En kötüsü de haftalarca, aylarca makaleleri tutup daha sonra değerlendiremeyeceklerini belirten bir özür notu ile geri gönderenlerdir. Doğal olarak danışmanlara giden makalelerin takip ve monitorizasyonu, gerekiyorsa danışmanlara düzenli bir şekilde hatırlatmaların yapılması editörün ve yardımcılarının işidir. Böyle ciddi gecikmelerin olduğu, yazarın mağdur durumda kaldığı raporsuz, değerlendirmesiz geri gelen yazılar için durumu uygun bir dil ile anlatıp sorunu onlarla paylaşarak aktif, dinamik ve güvenilir nitelikteki danışmanlardan ivedilikle yardım istemek en uygun yaklaşımdır. Dolayısı ile derginin itibarı ve güvenilirliği sadece editöre değil, böyle iyi niyetli ve gayretli bilim insanlarına da bağlıdır.

Raporlar geldikten sonra sıra yazara gönderilecek yanıtta gelir. Makalenin kabul edilemeyeceği düşünülüyorsa ve bu konuda hiç kuşku yok ise, bu karar uygun ve anlaşılabilir bir şekilde yazara bildirilir. Danışman eleştirisi çok uzun ve karmaşık ise yazara onu yönlendirebilecek olan kısımları gönderilmelidir, dolayısı ile yazara yol gösterici olan, hangi değişikliklerin makalenin kabulü açısından şart olduğunu tanımlayan editörün mektubudur.

Eğer minör değişiklikler istenmişse ve bunlar yerine getirilmişse makale yayına kabul edilir, eğer ciddi bazı revizyon ve değişiklikler istenmişse makalenin düzeltilmiş şekli tekrar danışmanlara gönderilip onay istenmelidir. Bu prosedür ciddi gecikmelere neden olabileceğinden bu aşamada editöre önemli bir görev düşmektedir. Eğer gerekmiyorsa her makale tekrar danışmanlara gönderilmemelidir. Nihayet yayınlanabilecek hale geldiğine inanılan her makale editör tarafından gözden geçirilip onaylanmalıdır.

İyi bir makale ne demektir?

İyi bir kurgusu veya yapısı olan, amacı iyi açıklanan ve sonucu net olarak vurgulanan makale iyidir. Ayrıca dil yönünden uygun ve yeterli olmalıdır.

İyi makale nasıl elde edilir?

Danışmanlık sistemi kullanılmalıdır ve danışmanların esas olarak şu sorulara yanıt vermeleri beklenmelidir: 1-Makale orijinal mi?, 2-Bilimsel açıdan güvenilir mi?, 3-Klinik açıdan önemli mi?, 4-Makale bir genel tıp dergisi için mi yoksa spesifik bir konuya ayrılmış bir dergi için mi daha uygun?

Eğer danışmanlar akıllıca seçilirse; değerlendirmeler anlamlı olacak ve editör makalenin kabulü ile ilgili olarak kolayca karar verebilecektir. Danışman raporlarının gönderildiği zaman, editörün gerçekler ile yüzleşerek karar verme aşamasına geldiği andır.

Okunulurluk oranı yüksek dergilere doğal olarak yayınlanma talebi ile gönderilen makale sayıları da yüksek olacak ve bu durum o dergilerin danışmanlarını oldukça güçlü bir pozisyona sokacaktır. Danışmanlar derginin yayın politikasında ve bilimsel içeriğinde yaşamsal önem kazanacaklardır. Bu aşamada danışmanlar tarafından bu yetkinin ve gücün olumsuz yönde kullanılması editörü, dergi yayın kurulunu, derginin yayın organı olduğu kuruluşu zor durumda bırakabileceği için; editörlere; danışmanların, yayın kurulu üyelerinin, derginin yayın organı olduğu kuruluşun yetkililerinin ve hatta okuyucuların da katılımı ile periyodik olarak ciddi bir değerlendirme yapmaları ve dergiyi içerden ve dışardan destekleyen ekibi her açıdan tekrar gözden geçirmeleri önerilmektedir.

Gerek danışmanlar ve gerekse editörler açısından göz önüne alınması gereken en önemli konu şudur;

Makaleleri değerlendirme konusunu ciddiye almak, makaleleri uzun süre tutup bekletmek veya olumsuzluklar ile donatılmış raporlar hazırlamak demek değildir. Yazarlar evrensel bilime katkıda bulunmak ve akademik kariyer basamaklarını tırmanmak için makale yazmaktadırlar. Hareket noktası ne olursa olsun harcanan emek göz ardı edilemez. Kendileri de birer araştırmacı olan editör ve danışmanların bu gerçeği yadsımamaları gerekir. Bunun yanı sıra unutulmamalıdır ki bir derginin bilimsel standardı ve kalitesi, editörün ve danışmanların o dergide yayınlanması istemi ile gönderilen makaleleri inceleyip değerlendirirken verdikleri emek ve harcadıkları zaman ile doğru orantılıdır.

Verilen emeğin ve harcanan bunca zamanın getirisinin de ; “Bilimsel Saygınlık” ve “Bilim Ortamına Katkı Sağlamanın Onuru” ndan başka bir şey olmadığı bilinmelidir.

Kaynaklar

- 1- Alley M: *The craft of scientific writing*. Springer, USA, 1996, pp 229-254.
- 2- Bingham CM, Higgins G, Coleman R, Van der Weyden MB: *The Medical Journal of Australia internet peer-review study*. *Lancet* 1998; 352: 441- 445.
- 3- Bishop CT: *How to edit a scientific journal*. Isipress, USA, 1984, pp: 9-28
- 4- Bloom FE: *The importance of reviewers*. *Science* 1999;283:789.
- 5- Colonna G, Ragone R: *Referee bias*. *Nature* 1994; 367: Letter.
- 6- Cowell HR: *Ethical Responsibilities of Editors, Reviewers and Authors*. *Clin Orthop Rel Res* 2000;378:83-89.
- 7- Davis RM, Mullner M: *Editorial independence at medical journals owned by professional associations: A survey of editors* 2002;8(4):513-528.
- 8- Earnshaw JJ, Farndon JR, Guillon PJ, Johnson CD, Murie JA, Murray GD: *A comparison of reports from referees chosen by authors or journal editors in the peer- review process*. *Ann R Coll Surg Engl* 2000; 84 (4 Suppl): 133-135.

- 9- Editorial.Bad peer reviewers.Nature 2000;413:93.
- 10- Fardon JR, Murie JA, Johnson CD, Earnshaw JJ, Guillon PJ: The referee process of the British Journal of Surgery. BJS 1997; 901- 903.
- 11- Gökçe Kutsal Y: Klinik araştırma ilkeleri. Beyazova M, Gökçe Kutsal Y (Eds): Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon (Cilt I), Güneş Kitabevi, Ankara, 2000, pp: 52- 62.
- 12- Gökçe Kutsal Y:Bilimsel Makalenin Değerlendirilmesi.Türkiye FTR Dergisi, Bilimsel Araştırma ve Tıbbi Etik Özel Sayısı,2000;3.
- 13- Gökçe Kutsal Y:Editör gözüyle danışmanlık. Yılmaz O (Eds) Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık , TÜBİTAK matbaası, Ankara, 2003, s:13-28.
- 14- Hojat M,Gonnella JS,Caelliugh AS:Impartial Judgement by the "Gatekeepers" of Science:Fallibility and Accountability in the peer review process.Advances in Health Sciences Education 2003;8:75-96.
- 15- Huth EJ: Peer Reviewing in Medical Journals: Yesterday, today, tomorrow. Scientific Writing, Editing and Auditing in Medicine, TUBİTAK, Ankara, 1994, pp: 57- 66.
- 16- International committee of Medical Journal Editors: Uniform Requirements for Manuscripts Submitted to Biomedical Journals. Ann Intern Med 1997; 126: 36-47.
- 17- Oyarzun M:How to attract more and better manuscripts to be published Chilean biomedical journals 2002;103(3):267-274.
- 18- Raos N:How to write.Arch Hig Rada Toksikol 2002;53:221-228
- 19- Rothwell PM, Martyn CN: Reproducibility of peer review in clinical neuroscience. Brain 2000; 123 (9): 1964- 1969.
- 20- Seals DR, Tanaka H: Manuscript peer review: a helpful checklist for students and novice referees. Adv Physiol Educ 2000; 23 (1): 52-58.
- 21- Swales J: Edit a specialist journal. In: Lock S. How to do it, British Medical Association, London, 1985, pp 224-230.
- 22- Terzioğlu T.Sunuş.,Sagan C:Karanlık bir dünyada bilimin mum ışığı,Ankara,TÜBİTAK, 2000.
- 23- Wade D,Tennant A:An audit of the editorial process and peer review in the journal of Clinical Rehabilitation.Clin Rehabil 2004;18 (2):117-124.
- 24- Walsh E,Rooney M,Appleby L,Wilkinson G:Open peer review:A randomised controlled trial.Br J Psychiatry 2000;176:47-51.